

DOSYA/GÖZLEM VE GÖRÜŞLER**“REEL SOSYALİZM” DENEYİMİ:
GÖTÜRDÜKLERİ GETİRDİKLERİNİ
UNUTTURMAMALI***Metin ÇULHAOĞLU**

Tarihin, daha doğrusu tarihe popüler yaklaşımın akademik-bilimsel standartlara pek uygun düşmeyen, insafsız denebilecek bir yanı vardır. Dünya-tarihsel büyük hamleler, on yıllara damga vurmuş olsalar bile, son dönemleriyle ve sonuçlarıyla ele alınırlar. Sonuç şu ya da bu ölçüye göre olumluysa, bu olumluluk geriye dönük bir haklılaştırmanın aracı olarak kullanılır. Geçmişteki kara lekeler giderek daha fazla gölgede kalır, akıllara pek gelmez. Tersi de doğrudur; tarihsel bir hamlenin sonuçsuzluğu ya da başarısızlığı, zihinleri gene geriye götürür: ama bu kez her yerde, her şeyde, tarihsel sürecin her uğraşında yanlış aramak üzere.

Günümüzde pek çok insan “küreselleşmenin” olumsuz yönlerini tartışıyor. Daha ileri giderek şunu söylemek de mümkün: Görüldüğü kadarıyla bugün “küreselleşme” denen sürecin hızlı savunucusu, şampiyonu yok; herkes bu sürece radikal ya da reformcu alternatif arıyor! Ancak ilginç olan nokta tek başına bu değil. Asıl ilginç olan, “küreselleşme” eksenindeki bunca tartışma ve arınış ortasında, 20.yüzyılın çok büyük bölümüne damga vuran sosyalizm deneyimine neredeyse hiç atıfta bulunulmaması. Gerçekten de, dünya kapitalist sisteminden ve onun başat mekanizmalarından kopmuş bir ülkenin (ya da sistemin) 70 yıl boyunca kendi yolunda yürüebilmiş olması hiç mi tarihsel anlam taşımaz? Bu sorunun yanıtını ararken, en azından bir yanıyla, tarihin başta sözünü ettiğimiz insafsızlığını da göz önüne almak gerekir.

Farklı duruşlar, farklı bakışlar

Ancak, önemi su götürmeyen bir tarihsel hamle referans çerçevelerinin büsbütün dışında bırakılıyorsa, bunun başka ve daha köklü bir nedeni olduğu düşünülebilir. Bize göre bu neden, tarihsel kökenini aydınlanmada bulan sol düşünce içindeki derin yarılmadır. Büyük aydınlanma sürecinin bir yanıyla doğrusal, bir yanıyla da eleştirel uzantısı olan sol düşünce içinde ortaya çıkan bu yarılma, dünyanın yorumlanmasından çok değiştirilmesine ilişkindir. Bir adım daha ileri gidecek olursak, dünyanın değiştirilmesi ekseninde yaşanan yarılma, en başta, bu değiştirme ediminde siyasete ve siyasetin merkezi kurumlarına-kavramlarına biçilen rolle ilgilidir.

Kısaca özetlemek gerekirse, önce bir hedef, ardından bir araç olarak merkezi devlet iktidarı; değişimden yana olması gereken geniş kesimleri uyandırma-bilinçlendirme zorunluluğu; bugünkü hareket ile nihai amaç arasında her uğrakta bağlar kurulması; gelişmenin yolunun düzleyici-eşitleyici merkezi müdahalelerle açılması ve benzeri siyasal düşünceler, solun içindeki bir damara öteden beri uzak gelmiştir. Marx, yaşadığı dönemde, bu damarın tam karşısında durmamış, kendini ondan ayırmıştır. Tartışılabilir bir nokta olmakla birlikte, meramımızı daha iyi anlatmak için Marx'ı bu bağlamda örneğin Blanqui ile Proudhon arasında ortada bir noktaya yerleştirebiliriz. Daha sonra Lenin, kendini bu damardan ayırmanın ötesinde onun tam karşısında yer almıştır.

Ulaşılan ara sonucu şöyle özetleyebiliriz: Solun, “küreselleşmeye” karşı siyasal iktidar bağlamında

* Yazar

sosyalizm referansı olmaksızın alternatif arayan ya da alternatif bir "küreselleşme" peşinde olan kesimi, bu tarihsel damarın güncel uzantısından başka bir şey değildir. Biraz daha açacak olursak, bu damarın elbette özgürlük, eşitlik, kardeşlik ve dayanışma gibi sloganları vardır; ama bu amaçlar için ne devlet iktidarı ne de "öncü parti" gerekli görülmektedir. Çünkü, toplumsal dönüşüm süreci "sivil demokrasinin sivil toplum tarafından uygulanmasıyla" sağlanacaktır.¹

Bu kısa değerinin amacı, söz konusu damarla polemige girmek değildir. Amaç, bu yazıdaki konumuz açısından önem taşıyan bir noktanın ortaya konmasıdır: Merkezi bir sosyalist iktidarın eğitim, sağlık, istihdam, barınma ve sosyal güvenlik alanlarında neleri sağladığı; tarım kesimindeki dönüşümü nasıl gerçekleştirdiği; sanayide işgücü verimliliğini nasıl artırdığı; merkezi planların nasıl işlediği, vb. vb. sözü edilen damar için tanım gereği fazla anlam taşımaz. Gerekliyse, bu kesimle tartışılacak olan, "reel sosyalizmin" neleri gerçekleştirebildiğinden çok, dünyayı değiştirmede siyasetin yeri, hatta siyaset felsefesidir. Dolayısıyla, burada söylenecekler, ancak kendilerini bu damarın karşısına yerleştirmiş olanlar için anlam taşıyabileceklerdir.

Kimi göstergeler

Çarlık Rusya'sında 1917 Devrimi ile iktidara gelen sosyalizmin 70 küsur yıllık pratiğinde göze çarpan ilk noktalar nelerdir? Ayrıntılara ve rakamlara fazla inmeden, bu pratikten birtakım genel çıkarsamalar yapmak mümkün müdür?

Çöküşten hemen önceki yıla, 1990 yılına bakıldığında, SSCB'nin birçok gösterge açısından batının gelişmiş kapitalist ülkelerini yakaladığı, kimilerinde bu ülkelere yaklaştığı, kimilerinde de geride kaldığı görülür. Ne var ki, örneğin kişi başına GSMH gibi göstergelerden hareketle dönemin batılı kapitalist ülkeleriyle karşılaştırmaya gitmenin birçok sakıncası vardır. Milli gelir hesaplama tekniklerinin farklı olmasının yanısıra, SSCB'de pek çok hizmetin parasız ya da başka ülkelerdekine göre çok daha ucuz olması bu tür karşılaştırmaları sakıncalı kılmaktadır. Ayrıca, 1990 yılında, örneğin Demokratik Alman Cumhuriyeti'ndeki kişi başına GSMH'nin Sovyetlerdekinden hayli yüksek olduğunu da eklemek gerekir.²

Diğer göstergelere bakarsak: SSCB 1990 yılında bebek ölüm hızı, 5 yaş altı ölüm hızı, ortalama yaşam beklentisi gibi göstergelerde gelişmiş kapitalist ülkelerin hemen arkasından gelmekte; okullaşma oranı, okur-yazarlık, doğum sağlığı, günlük kalori alımı, bağışıklama ve sağlık hizmetlerine erişim gibi göstergeler açısından ise bu ülkelerle ya eşit düzeyde ya da onların ilerisinde bulunmaktadır.³

Kısa istatistik bilgilerle devam edecek olursak, çöküş öncesi SSCB tahlil üretiminde dünyada üçüncü, ham petrol üretiminde birinci, taşkömürü üretiminde üçüncü, elektrik enerjisi üretiminde ikinci, doğal gaz üretiminde

birinci, demir ve çelik üretiminde ise gene birinci sırada yer almaktaydı.⁴ Bu rakamlar elbette SSCB'nin başlıca rakibini "gömme" durumuna geldiğini göstermez; ancak kendisinin "gömülmeye" yakın olduğu izlenimi vermediği de açıktır.

Ekonomik politikalarda ideolojik duruş

Gelişimi 1917 yılından bu yana alacak olursak, salt basitleştirmenin ötesinde analitik açıdan da iki kesimi ayırmakta yarar vardır. Bu iki kesimi, doğrudan üretimle ilgili kesim ve sosyal politikalar olarak adlandırabiliriz. İlkinden kastedilen, sosyalist ekonominin büyüme hızıyla birlikte teknolojik gelişme, verimlilik artışı vb. göstergelerden hareketle irdelenebilecek olan kesimdir. İkinci kesim ise eğitim, sağlık, barınma (konut) ve sosyal güvenlik gibi başlıkları kapsar. Bu iki kesime ilişkin değerlendirmelerde, ayrıntılı rakamlara girmeden genel saptamalarla yetineceğiz. Ancak, bundan önce önemli bir hatırlatma yapmamız gerekiyor.

Sosyalist ülkenin 1919 ile 1945 yılları arasına sıkışan çeyrek yüzyılda başına gelenler ve bunların yukarıdaki her iki kesim üzerindeki etkileri azımsanmamalıdır. "Başa gelenlerden" ilki, yaşanan iç savaş ve bu dönemde uygulanan savaş komünizmidir. Bu dönemi, Yeni Ekonomik Politika ya da kısaca NEP izlemiştir. 1929 yılında patlak veren kapitalist bunalım Sovyetleri doğrudan etkilememiş (hatta bu etkilenmeme Türkiye dahil birçok ülke üzerinde çarpıcı etki yaratmıştır), ancak ülkenin dış ticaret gelirlerinde bunalım nedeniyle önemli bir azalma olmuştur. Son olay da İkinci Dünya Savaşı'dır. İkinci Dünya Savaşı'nın sosyalist ülkede yol açtığı insani kayıplar ve yıkım herkesçe bilinmektedir. Ancak, savaş döneminde kaynakların belirli kanallara yöneltilme zorunluluğu dolayısıyla Sovyet ekonomisinin yaşadığı tahribat üzerinde pek az durulmuştur. Tek bir örnek vermek gerekirse, Sovyetler'in Dünya Savaşı sırasında tank yapımı için kullandığı demir ve çelikle ülkede 60 bin kilometre uzunluğunda demiryolu döşenebileceğini (Türkiye'nin bugünkü demiryolu ağı 8 bin kilometrenin biraz üzerindedir) söyleyebiliriz.⁵

İlk iki "olay" ise, sosyalizmin kuruluşu açısından, ideolojik-kuramsal boyutları da olan çok daha dramatik bir olguya işaret etmektedir. Birbiri ardına gelen savaş komünizmi ve NEP dönemleri ele alındığında, bunlardan ilki, henüz çok uzaklarda olan bir toplumsal düzeni anırtıcı kimi yönler içerirken, ikincisi, tam tersine, geride bırakılan bir düzenin kimi özelliklerinin mantıki sonuçlarına kadar taşınmasını gerektirmiştir! Üstelik bu ikisi tarihte çok kısa denebilecek bir zaman aralığına sıkışmıştır. Sıkışmayı dramatik kılan, sosyalizmi ön deneyimsiz olarak ve pek de elverişli sayılamayacak koşullarda kurmaya çabalayan Bolşeviklerin çoğunun zorlamacı bir solculukla pragmatist bir "kapitalizmden yararlanma" mantığı arasında gidip gelmeleri, koskoca bir toplumu da "getirip götürmeleridir."

Ancak, bunca gelgite karşın ortadaki durum tam tamına bir çaresizlik ya da kaos olarak nitelenemezdi.

Sovyet deneyiminin ilk dönemlerine damga vuran en önemli olgulardan biri, yaşanan gelgitlerin zamanla ortada değil ileride bir noktaya taşınarak aşılmasıdır. Bu, Sovyet deneyiminin, bugün pek az, yazının başında sözünü ettiğimiz damar tarafından ise hiç anlaşılacak gücü olmuştur. Anlaşılacaktır; çünkü olay doğrudan doğruya önderlikle ve bu önderliğin nihai bir amaç gözetmesiyle ilgilidir.

Yukarıdaki görüşün açılması gereken birçok yönü olabilir. Burada, konumuz açısından bunlardan yalnızca birine değineceğiz. Bu da, Sovyetler iktidarının, en olumsuz koşullarda, kapitalizmin "üstünlüklerinden" yararlanma düşüncesinin görece daha egemen olduğu dönemlerde bile ikinci kesimi, yani "sosyal politikaları" gözden çıkarmaması, bu alandaki temel yaklaşımlarından önemli ödünler vermemesidir. Örneğin, yaygın ve parasız sağlık hizmetleri şu ya da bu ölçüde göre belirlenecek bir "rahatlama" dönemini hiç beklememiş, 1920'lerin başında yaşama geçirilmiştir. Çalışma, kapitalist ülkelerdekine tersine "temel insan hakkı" sayılmış, friksiyonel işsizlik, iç savaş koşulları ve NEP dönemindeki kimi boşluklar dışında işsiz insan bırakılmamıştır. NEP döneminde bile işsizlik sigortası devreye sokulmuştur. Emeklilik sistemi, içerdiği haklarla birlikte ilk kez 1918 yılında getirilmiş, daha sonra yaygınlaştırılmıştır. Emekçiler için yeni konutlar yapılması ya da işçilerin aileleriyle birlikte boşaltılan konutlara yerleştirilmeleri, devrimin hemen ardından gelen uygulamalar arasındadır. O kadar ki, Lenin devrimden henüz birkaç ay sonra yazdığı bir yazıda sosyalist toplum örgütleri arasında bir rekabet olacaksa, bu rekabetin "kimin kendi yöresinde bir tek aç ve işsiz kişi bırakmadığı...kimin yoksullar için yeni ve iyi konutlar yaptırdığı, kimin zenginlerin evine yoksulları yerleştirdiği...ve kimin yoksul her ailenin çocuğu için bir şişe süt sağladığı" gibi başlıklarda yürüyeceğini vurgulamıştır.⁶

İdeolojik duruşun adı: Eşitlikçilik-düzleyicilik

Burada anlatmaya ve özellikle vurgulamaya çalıştığımız nokta, ilk sosyalist deneyimin, hayli kararlı bir eşitlikçilik-düzleyicilik ilkesiyle yol aldığı, dönemsel olarak ya da daha uzun süreli uygulanan ücret-gelir farklılaştırması, akçalı özendirici, özel haklar vb. gibi politikaların bile ikinci kesimde yaşama geçirilen eşitlik ve temel haklar zemini üzerine inşa edildiğidir. Başka bir deyişle, insanlar eğitimleri, üretim becerileri, aranırlıkları, özel yetenekleri, görevlerindeki başarıları vb. dolayısıyla birtakım akçalı avantajlara sahip olsalar bile, bu avantajlar onları ikinci kesimde, yani eğitim, sağlık vb. gibi alanlarda başkalarından apayrı bir yere taşımamaktadır. Başka yönleri ne olursa olsun, en deneyimsiz ve en sarsıntılı olduğu dönemlerinde bile sosyalist iktidarının kapitalizmden bütünü farklı olarak sağladığı budur. Dahası, bunu sağlayan, doğrudan doğruya, devlet iktidarını elinde bulunduran siyasal iradedir.

Bu iradenin elinde, kendi niyet ve kararlılığı dışında önemli başka araçlar da olmuştur. Sosyalist kuruluşun

tanımlayıcı özelliklerinden biri merkezi planlamadır. İçerdiği sayısız tekniğe karşı merkezi planlamanın tam tamına ideolojik bir temeli vardır. Bu da, serbest piyasacılığın ilkesel olarak reddidir. Dünyadaki ilk merkezi planlama örgütü Sovyetler'de 1921 yılında kurulmuştur (GOELRO ya da Devlet Planlama Kurulu). Ne var ki, özellikle NEP döneminin özel uygulamaları merkezi planlamanın devreye tam boy girmesini geciktirmiş, gerçek anlamda bir merkezi planlamanın kapsamlı ilk örneği olan birinci beş yıllık kalkınma planının uygulanmasına 1928 yılında başlanmıştır.

Sosyalist planlama, kaynakların sektörlere göre tahsisi, yatırım ve üretim hedeflerinin belirlenmesi, insan gücü planlaması gibi boyutlarının yanısıra, fiyatların da merkezi olarak belirlenmesini öngörmektedir. Böylece, "sosyal politikalar" kesiminde yerleştirilen güvencelerin ötesinde, geniş kesimlerin temel tüketim gereksinimlerini düşük fiyatlardan karşılamaları sağlanmaktadır.

Coğrafi ve başka açılardan sınırlılıkları olan ve ülkenin elektrifikasyonuna odaklanan GOELRO bir yana bırakılacak olursa, Sovyetler'de planlamanın 1928 yılından çöküşe kadar uzanan 60 yılı aşkın bir tarihi vardır. Bu tarihin 1939-45 arasındaki kesitine savaş damga vurmuştur. Savaş dönemi dışında merkezi planlama Sovyet ekonomisini 1930'lardan 1970'lerin başına kadar istikrarlı biçimde ve yılda yüzde 5'in altına inmeyen oranlarda büyütüştür. Bu, ekonominin büyüme hızı ve istikrarı açısından söz konusu dönemde hiçbir kapitalist ülkenin yakalayamadığı bir başarıdır. Sovyetler'in 2. Dünya Savaşı ardından çabuk toparlanması ve ekonominin 1950'li yıllardaki büyüme hızının sanayileşme hamlesinin ilk yıllarındaki hıza ulaşması dışında pek çok kesimi etkilemiştir. O kadar ki, komünizmin amansız düşmanlarından hızlı piyasa savunucusu Profesör Hayek bile Sovyet başarısından etkilenenleri, merkezi planlamanın kimi üstünlükleri de olabileceğine değinerek yatıştırma gereğini duymuştur: "Rusların belirli alanlarda kazandıkları, bilimsel çabanın bilinçli biçimde düzenlenmesine duyulan ilginin canlanmasına neden olan çarpıcı başarılar bizi şaşırtmamalı, özgürlüğün önemi hakkındaki düşüncemizi değiştirmemelidir. Bütün kaynakların merkezi dağıtımına öncelik tanınması halinde, varılabileceği zaten bilinen bir hedefe ya da sınırlı sayıda amaçlara daha çabuk biçimde ulaşılabileceği tartışma götürmez bir doğrudur."⁷

Sovyetler Birliği'nin 1970'lerin başına kadar uzanan⁸ çarpıcı ekonomik başarıları merkezi planlamanın kimi üstünlüklerini kabulün ötesinde başka savlara da yol açmıştır. Batılı burjuva iktisatçılarla kimi solcuların ileri sürdükleri bu savlara göre, Çarlık Rusya'sının kaynakları, ekonomik potansiyeli ve diğer kapitalist ülkelere göre "sıçrayıp aşma" mesafesinde durması, bu ülkenin, sosyalizm olmadan da aynı büyüme hızını yakalamasını sağlayacaktı. Konuya benzer bir mantıkla, ancak bu kez sosyoloji ağırlıklı yaklaşanlar ise, Sovyet deneyiminin "tepeden modernizasyonun Bolşevik usullerle hızlandırılmış bir versiyonu" olmanın ötesinde bir anlam taşımadığını söylüyorlardı.

Burada, ABD'nin İngiltere'ye, Almanya'nın ise kıta Avrupa'sının diğer kapitalist devletlerine yetişip onları aşmasıyla ortaya çıkan bir "modelin" gözetildiği açıktır. Ancak, bu modelin büsbütün göz ardı ettiği bir nokta vardır: ABD ve Almanya'nın 1880'lerde durdukları yer ile, Rusya'nın 1910'larda durduğu yer arasındaki büyük mesafe. Gerçekten de, 1910'ların Rusya'sının, kapitalizmin gelişmişlik düzeyi ve tarımdaki geri ilişkilerin tasfiyesi gibi göstergeler açısından 19. yüzyıl sonu ABD'si ve Almanya'sı ile aynı yere konması mümkün değildir. Ayrıca, tarihe "başka yoldan da olurdu" mantığıyla bakmanın zihinsel egzersiz dışında bilimsel hiçbir değeri de yoktur. Böyle bir bakışın karşısına, örneğin "kapitalist bir Rusya 1930'ların bunalımından çok derin biçimde etkilenirdi ve devrim de o zaman olurdu" türü bir savla çıkmak da (bilimsellikten uzak olsa bile) mümkündür.

Ancak, yukarıda söylenenden daha önemli bir nokta, Sovyet deneyiminin ikinci kesimde, yani sosyal alanda gerçekleştirdikleridir. Rusya'nın hangi siyasal rejim altında olursa olsun kapitalist yolda sıçramalı bir ekonomik büyüme yaşayabileceği bir an için kabul edilse bile, kapitalizmin yasalarının işlediği böyle bir düzenin, eğitim ve sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik, konut ve hele hele istihdam gibi alanlarda Sovyet düzeninin sağladıklarını sağlayabileceğini düşünmek, özellikle dünya kapitalizminin 1920-50 arası özellikleri göz önüne alındığında büsbütün akıl dışı olacaktır.

Bu durumda, reel sosyalizmin SSCB'deki 70 yılıyla ilgili bir bilanço çıkarmak gerektiğinde, çok çarpıcı başarıların kazanıldığı bir alan olsa bile, sanayileşme hamlelerini, "sosyalizmin getirdikleri" bağlamında sosyal politikaların önüne koymamak daha doğru olacaktır. Maddi üretim anlamında şu ya da bu mal için "bu kadarının üretilmesi gerekli miydi?" sorusu sorulabilir; ancak ev kiralalarının hanehalkı gelirinin en çok yüzde 3-5'ini bulduğu⁹ bir ülkeye bakıp "bu insanlar bunu hak etmiyorlardı" denemez. Şu ya da bu sanayi dalındaki üretimin örgütlenmesinde kimi hatalar bulunabilir; ama 10.000 kişiye düşen sağlık görevlisi sayısında ABD'nin hayli üzerine çıkan bir ülkeye (verilen sağlık eğitiminin niteliği ayrıca tartışılabilir) "neden böyle yaptın?" denemez. Çalışmayı temel insan hakkı sayan ve işsiz kişi bırakmayan bir ülkede "işsiz insan olsun ki, işi olanlar daha iyi çalışsın" denemez....diyemiyoruz; çünkü en azından son dönemdeki perestroyka tam da bunu demiştir...

Bunun dendiği uğrak, ideolojik zemin ve tutarlılığın büsbütün bir kenara bırakıldığı uğraktır. Başka bir deyişle, Sovyet sosyalizmi, planlı ekonominin şu ya da bu alandaki başarısızlığından değil, maddi üretimi de ileri taşıyan bir başlık olarak ideolojinin yitirilmesi sonucunda çökmüştür.

Çöküşün Ardından

"Sovyet deneyiminden dersler çıkarmak", eğer hakkı gerçekten verilebilseydi, dünya sosyalist hareketi için hayli aydınlatıcı bir uğraş olurdu. Ama ne yazık ki böyle olmamıştır. Burjuva ideologları-iktisatçıları ile Sovyet

deneyimine hep ciddi bir ideolojik rezervle bakmış sol çevreler bir yana, ülkenin kendi önderliği bile inanılmaz bir ideolojik-siyasal acizlik içinde savrulup durmuştur.

Bize göre, çöküşten hemen önce belirginleşen bu ideolojik-siyasal aczin gerçekten tarihsel nedenleri vardır. Aynı madalyonun iki yüzü de olsa, bu nedenlerin bir kesimini önderlikle, diğer kesimini de kitlelerle, daha doğrusu Sovyet halkıyla ilişkilendirebiliriz.

70 yıllık tarihsel süreçte Sovyetleri ileriye taşıyan, her zaman, verili durumla nihai hedef arasında söyle ya da böyle belirli bağların kurulması olmuştur. Sorunlar, bu bağlar zayıfladığında ve büsbütün koptuğunda büyümüş ve bilinen sona gelmiştir. Bağların zayıflaması ya da kopması, kuşkusuz ilk planda önderlikle ilgili bir sorundur. Peki, önderliğin bu alanda zaman zaman "Marx'la yanılmış olabileceği" söylenebilir mi?

Bundan kastettiğimiz, Marx'ın Alman İdeolojisi'nde yer alan sözleridir: "Bize göre komünizm oluşturulması gereken bir durum, gerçekliğin kendini uyarlaması gereken bir ideal değildir. Biz komünizmi, bugünkü durumu ortadan kaldıran gerçek hareket olarak görüyoruz."⁹ 1932'ye kadar olan Sovyet önderliğinin bu sözleri şu ya da bu biçimde yorumlanmış olması esasen pek mümkün değildir; çünkü bu yapıt ilk kez 1932'de SSCB'de yayınlanmıştır. Ancak daha sonrası için düşünüldüğünde, Marx ve Engels'in bu komünizm değinmesinin var olana odaklaştırıcı, güncelci bir ağırlığı olduğu söylenebilir. Marx ve Engels, ütopycı sosyalistlerden farklı konularını vurgulayabilmek amacıyla ayrıntılı "düzen" betimlemelerine gitmekten hep kaçınmışlardı. Gelgelelim, sosyalizmi fiilen kurmaya soyunan bir önderliğin örneğin Manifesto'da sıralanan adımları atıp bunlarla yetinmesi mümkün değildir ve yarın da olmayacaktır. Sovyet kuruluşunda geleceğin komünist evresine ilişkin düşlerden hareketle mevcut durumu zorlama gibi acemiliklere gidilmemesi yerindedir; ancak, bu ülkeyi ileriye taşıyan, her zaman, radikal bir eşitlikçilik-düzleyicilik anlayışı olmuştur. Bu anlayışın ise şöyle ya da böyle bir komünizm tasavvuruna dayandığı açıktır. Sorun, bu tasavvurun terk edilmesi ya da var olanın tasavvurun yerine geçirilmesiyle başlamıştır.

Bize göre Sovyet önderliğinin ikinci temel boşluğu, iş, eğitim, sağlık, konut, emeklilik vb. alanlarda tarihsel bir sıçramayla ileri taşıdığı kendi yurttaşlarını bu ileri noktada unutmaması ya da "dondurması", başka bir deyişle ileri düzeyde siyasallaşmanın zemini olabilecek kazanımların, tam tersine depolitizasyon zemini haline gelmesine izin vermesidir. Bunu, çok zor bir arazide büyük çabalar sonucu atılan temelin üzerinde inşaata geçilememesine benzetebiliriz. Şöyle de söylenebilir: "Burada, Sovyet insanının, işçi sınıfının ve emekçilerinin bir temel çizgisini çıkarmak zorunluluğunu duyuyorum: Sovyet insanı, işçisi ve emekçisi, kazanımlarını artırmak değil korumak kaygısındadır. Bu, temelde, iki fonksiyon üzerinde toplanıyor; birincisi, eşitlik ve ikincisi işsiz kalmama oluyor. Sovyet işçi sınıfının sosyalizm anlayışı, eşitlik ilkesi ile

fabrika yönetiminin işten çıkarma yetkisinin olmamasında özetlenebilir; bunlarla ilgili içerden bir tehlike beklemiyor.”¹⁰

Sovyet halkının 1989-91 döneminde ne “devrimin kazanımlarını savunma”, ne de perestroykacılık ve glasnostçuluk adına hareketlenmeyip salt küçük ama aktif kimi grupları izlemekle yetinmesi doğrudan doğruya sözünü ettiğimiz depolitizasyonun sonucudur. O kadar ki, Sovyet işçi sınıfı “içerden gelen” tehlikeyi de görememiştir.

DİPNOTLAR

¹ Andre Gunder Frank; “Yakın Tarihin Toplumsal Hareketleri”, Amin, Arrighi vd. Büyük Kargaşa içinde, çeviren: Erden Akbulut, Alan Yayınları, İstanbul 1993, s.172.

² Bu bölümdeki değişimler ve veriler için bkz. UNICEF, The State of the World’s Children 1990. Ayrıca, bu yıl SSCB için verilen 4.450 dolarlık kişi başına GSMH’nın 1980 yılı rakamı olduğunu ekleyelim.

³ 2002 yılı verilerine Rusya Federasyon için bakıldığında, 1990 yılı göstergelerinin kimi alanlarda korunduğu kimi alanlarda da gerileme olduğu görülmektedir. Örneğin ortalama yaşam beklentisi Rusya Federasyonu’nda 4 yıl azalmıştır. Ancak en ilginç gösterge, Rusya Federasyonu’ndaki gelir dağılımına ilişkindir. Bu ülkede 1999-2000 döneminde nüfusun en varlıklı yüzde 20’si milli gelirin yüzde 54’ünü, en yoksul yüzde 40’ı da yüzde 13’ünü almaktadır. Bu veriler, bugün Rusya Federasyonu’ndaki gelir dağılımının Türkiye’dekinden de

bozuk olduğunu göstermektedir. Esasen, en az gelişmiş ülkeler bir yana bırakılırsa, gelir dağılımının Rusya Federasyonu’ndakinden daha bozuk olduğu orta gelişkinlikte kapitalist ülke sayısı hayli azdır ve bunların başında da Brezilya gelmektedir (Bkz. UNICEF, The State of the World’s Children 2003)

⁴ Yaşadığımız Dünya 1992, Ekonomik ve Jeopolitik Yıllık, Metis Yayınları, İstanbul 1992, s. 531-538.

⁵ Maurice Dobb, Capitalism, Development and Planning, International Publishers, N.Y, 1967, s.214.

⁶ V.I. Lenin; “How to Organise Competition?”, Selected Works, 1977, C.II, s. 474.

⁷ F.Hayek’ten aktaran Robin Blackburn; Çöküşten Sonra, Çeviren: Osman Akinhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1993, s.71.

⁸ Sovyetler Birliği’nde GSMH büyüme hızı 1970’lerde önce yüzde 3.7’ye, ardından yüzde 2.6’ya, 1980’lerin ilk yarısında da yüzde 2’ye düşmüştür (Bkz. Eric Hobsbawm; Kısa 20. Yüzyıl; Aşırılikler Çağı, Çeviren: Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1996, s. 460).

⁹ Aktaran Leslie Holmes, Post Komünizm, Çeviren: Yavuz Alogan, Mavi Ada Yayınları, İstanbul 2000, s. 432.

⁹ Marx-Engels; “The German Ideology”, Collected Works, Progress 1977, c. 5, s. 49.

¹⁰ Yalçın Küçük; Sovyetler Birliği’nde Sosyalizmin Çözülüşü, Tekin Yayınevi İstanbul 1991, s.342.